

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان:

سیمای اهل بیت (ع) در شعر عبدی کوفی و منصور نمری

استاد راهنما:

دکتر محمد شیخ

استاد مشاور:

دکتر محمد تقی زند و کیلی

تحقیق و نگارش:

حسین رادمنش

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

آبان ۱۳۹۲

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان سیمای اهل بیت (ع) در اشعار عبدی کوفی و منصور نمری قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عرب توسط دانشجو حسین رادمنش با راهنمایی استاد دکتر محمد شیخ تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

حسین رادمنش

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۱۳۹۲/۰۸/۱۲ توسط هیئت داوران بررسی و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

تاریخ	امضاء	نام و نام خانوادگی	
		دکتر محمد شیخ	استاد راهنما:
			استاد راهنما:
		دکتر محمدتقی زندوکیلی	استاد مشاور:
		دکتر رضا رضایی	داور ۱:
		دکتر محمود عباسی	داور ۲:
		دکتر معظم خسروجردی	نماینده تحصیلات تکمیلی:

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب حسین رادمنش تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: حسین رادمنش
امضاء

مادرم

زیباترین و بی انتهایترین مفهوم عشق در کالبد انسانیت

پدرم

دوست داشتنی‌ترین سایه‌سار زندگی‌ام

و

تقدیم به عشقم خالق هستی بخش که این دو را به من ارزانی داشت

پس از حمد و سپاس پروردگار متّان، بر خود لازم می‌دانم از استاد راهنمای عزیز و ارجمندم جناب آقای دکتر محمد شیخ که مسؤولیت راهنمایی این پایان‌نامه را بر عهده داشته‌اند صمیمانه سپاسگزاری و قدردانی کنم و برای این بزرگوار آرزوی سلامتی و موفقیت روزافزون دارم.

در این مجال از پدر و مادرم که در تمام سال‌های زندگی مایه دلگرمی و اطمینان خاطر بودند و همچنین از برادران و خواهر عزیزم که پشتیبان همیشگی‌ام هستند تشکر و قدردانی می‌کنم.

در آخر از دوستانم آقایان: یوسف دریاورز، ناصر ربیعی، محرم عابدی، عبدالرحمن اربابی، حمید خزائی، محمد میرزایی رشنو، مصطفی رضایی و علی اکبر رئیسی که در طول دوره تحصیل همواره مشوق و یاور اینجانب بوده‌اند تشکر و قدردانی می‌کنم.

حسین رادمنش

عبدی کوفی و منصور نمری از شاعران قرن دوم هجری می‌باشند که در عصر امام صادق (ع) با زبان شعر خویش، فریادگر مصیبت و ستمی بودند که از ناحیه عباسیان بر اهل بیت (ع) وارد شد. این دو شاعر به خوبی توانسته‌اند با تکیه بر اندیشه‌های انقلابی تشیع، فضایل و مناقب اهل بیت (ع) را به تصویر بکشند. آنان همچنین با مرثیه‌سرایی و مدیحه‌گویی به ذکر و نشر فضیلت‌های آن بزرگواران پرداخته‌اند.

این پژوهش به بررسی اشعار دو شاعر و بیان قوت و ضعف آنان در مناقب اهل بیت (ع) پرداخته است، که با تحلیل محتوای اشعار دو شاعر می‌توان گفت؛ عبدی کوفی به نحو شایسته‌تری از توانایی‌های شعری برای به تصویر کشیدن سیمای اهل بیت (ع) استفاده کرده است.

کلمات کلیدی: عبدی کوفی، منصور نمری، تطبیق، اهل بیت (ع)

صفحه	عنوان
۱	فصل اوّل: کلیات
۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- بیان مسأله
۵	۳-۱- پیشینه و اهمیت
۶	۴-۱- هدف تحقیق
۶	۵-۱- سوال‌های تحقیق
۶	۶-۱- فرضیه‌های تحقیق
۶	۷-۱- شیوه و روش کار
۸	فصل دوّم: نگاهی گذرا به آغاز عصر عباسی
۹	۱-۲- اوضاع سیاسی - اجتماعی
۱۱	۲-۲- دوران نخست عصر عباسی
۱۱	۳-۲- دوره اختناق جدید علیه شیعه
۱۴	۴-۲- اوضاع شیعیان در دوره منصور
۱۵	۵-۲- شیعیان در دوره هارون الرشید
۱۶	۶-۲- تبلیغ عباسیان در میان شیعیان
۱۶	۷-۲- فعالیت‌های مخفیانه سیاسی و فرهنگی شیعیان دوره عباسیان
۱۸	۸-۲- سیاست ضد علوی هارون
۱۸	۹-۲- اوضاع فرهنگی عصر دو شاعر
۲۳	فصل سوّم: سیمای اهل بیت (ع) در شعر عبدی کوفی
۲۴	۱-۳- معرفی شاعر
۲۵	۲-۳- صحت و سقم آثار عبدی کوفی
۲۸	۳-۳- عبدی کوفی در منظر اهل نظر
۲۸	۴-۳- شعر عبدی کوفی در ترازوی نقد
۲۹	۱-۴-۳- بحث غلو در شعر عبدی کوفی
۳۰	۲-۴-۳- اتهام غلو

- ۳۲ ۳-۵- ویژگی های شعر عبدی کوفی
- ۳۴ ۳-۶- قرآن در شعر عبدی کوفی
- ۳۶ ۳-۷- اهل بیت (ع) در شعر عبدی کوفی
- ۳۷ ۳-۷-۱- خاندان طه و آل صاد
- ۳۷ ۳-۷-۲- عبدی کوفی و حبّ اهل بیت(ع)
- ۳۸ ۳-۷-۳- عبدی کوفی و ذکر اهل بیت(ع)
- ۳۹ ۳-۷-۴- دردِ فراق اهل بیت (ع)
- ۴۰ ۳-۷-۵- ذکر دوازده امام (ع) در شعر عبدی کوفی
- ۴۱ ۳-۷-۶- مقام و فضیلت اهل بیت(ع)
- ۴۳ ۳-۷-۷- عبدی کوفی و رحمت و عنایت اهل بیت (ع)
- ۴۵ ۳-۸- عبدی کوفی و نگرش خاص به اهل بیت (ع)
- ۴۵ ۳-۸-۱- امام علی (ع) در شعر عبدی کوفی
- ۴۶ ۳-۸-۱-۱- ایمان حضرت علی (ع)
- ۴۶ ۳-۸-۱-۲- سخاوت به وقت نماز
- ۴۷ ۳-۸-۱-۳- پیشوای راستین
- ۴۸ ۳-۸-۱-۴- علی (ع) قطب آسیاب اسلام
- ۴۸ ۳-۷-۱-۵- عبدی کوفی و شجاعت و دلاوری علی (ع)
- ۴۹ ۳-۸-۱-۶- سرور عرب و عجم
- ۵۰ ۳-۸-۱-۷- فضیلت و منقبت امام علی (ع)
- ۵۱ ۳-۸-۱-۸- قهرمان عرصه نبرد
- ۵۱ ۳-۸-۱-۹- حقیقت ولایت
- ۵۳ ۳-۸-۲- امام حسین (ع) در آینه شعر عبدی کوفی
- ۵۴ ۳-۸-۲-۱- ارزش زیارت قبر امام حسین (ع)
- ۵۵ ۳-۸-۳- رثای امام حسین(ع) در شعر عبدی کوفی
- ۵۷ ۳-۸-۳-۱- سرشک ماتم
- ۵۹ ۳-۸-۳-۲- اهل بیت (ع) در جوار فرات‌اند
- ۶۰ ۳-۸-۳-۳- من صبر بر نتابم!
- ۶۲ ۳-۸-۴- حضرت فاطمه (س) در شعر عبدی کوفی
- ۶۵ **فصل چهارم: سیمای اهل بیت (ع) در شعر منصور نمری**
- ۶۶ ۴-۱- معرفی شاعر
- ۶۷ ۴-۲- آراء بعضی از علما در مورد منصور نمری
- ۶۸ ۴-۳- ویژگی‌های شعری منصور نمری

۷۰ ۴-۴ - قرآن در شعر منصور نمرّی
۷۲ ۴-۵ - مدایح و مراثی
۷۳ ۴-۶ - اهل بیت (ع) در شعر منصور نمرّی
۷۸ ۴-۶-۱ - شعر منصور نمرّی در رثای پیامبر (ص)
۷۹ ۴-۶-۲ - منصور نمرّی و هجو اهل بیت (ع)
۸۰ ۴-۷ - امام علی (ع) در آینه شعر منصور نمرّی
۸۰ ۴-۷-۱ - ولایت علی (ع)
۸۲ ۴-۸ - امام حسین (ع) در شعر نمرّی
۸۵ ۴-۹ - منصور نمرّی و سیمای دشت کربلا
۸۸ تطبیق و نتیجه‌گیری
۹۴ منابع و مراجع

فصل اوّل

کلیات

۱-۱- مقدمه

در میان شاعران شیعی، نام‌آوران بسیاری مانند: کمیت، سید حمیری، دعبل خزاعی، سید رضی، مهیار دیلمی، صاحب بن عباد و ... هستند، اما در این میان عبدی کوفی و منصور نمری، کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. اکثر شعرهای این دو شاعر شیعی از بین رفته و جز اندکی باقی نمانده، اما همین اندک دارای مضامین و مفاهیم ارزشی والایی است که با تکیه بر آیات و روایات به بیان فضایل اهل بیت عصمت و طهارت (ع) پرداخته‌اند.

عبدی کوفی از یاران امام صادق (ع) است که ویژگی‌های ادبی ممتاز خویش را با عقیده و ایمان راسخ در خدمت اهل بیت (ع) بکار گرفت و بدون نظر به پاداش مادی به بیان فضایل خاندان رسول خدا (ص) و ائمه معصومین (ع) و رذایل دشمنانش پرداخت. وی شاعری است که مقام و منزلت شعری‌اش برجسته است؛ اگر چه اشعار اندکی از وی باقی مانده ولی سروده‌هایش از استحکام ویژه‌ای به‌رمنند که این استحکام برخاسته از سرشت شعری شاعر می‌باشد. عبدی کوفی از شاعران متعصب به اهل بیت (ع) و دارای عقیده‌ای استوار بود، هنگامی که اهل بیت (ع) را مدح می‌کند در کلامش تکلف یا تمایل به تکسب به چشم نمی‌آید. او عاشق و دل‌باخته علی (ع) و در تمام زندگی‌اش دوستدار امیرالمؤمنین (ع) و خاندانش بود، از این‌رو بیشتر اشعار خود را در مدح آن بزرگوار سروده است. وی شاعر اهل بیت (ع) است که به همراه منصور نمری، کمیت، سید حمیری، دعبل خزاعی، سید رضی، مهیار دیلمی و ... به دفاع از پیامبر اسلام (ص) و اسلام پرداخته است. ادیبی متعهد و مذهبی که آموزه‌های دینی در کلامش نهفته است. وی را همین بس که امام صادق (ع) به شیعیان خویش توصیه فرموده است تا در راه تربیت صحیح فرزندان خویش از شعر عبدی بهره گیرند. آنجا که می‌فرماید: «یا معشرَ الشَّیْعهِ ! عَلَّمُوا أَوْلَادَکُمْ شِعْرَ العَبْدِی، فَأِنَّهُ عَلِی دِینِ الله»، ای گروه شیعیان! شعر عبدی را به کودکان‌تان بیاموزید که او بر دین خداست. (ابن شهر آشوب، ۱۳۸۰: ۱۴۷).

عمده توجه عبدی پرداختن به فضایل پیامبر اسلام (ص)، امیر مؤمنان علی (ع)، فاطمه زهرا (س) و امام حسین (ع) است و بخش اعظم مدایح خویش را به بیان فضایل این بزرگواران اختصاص داده است. هر چند اشاراتی به سایر ائمه (ع) در شعرش وجود دارد، اما هم‌زمانی او با امام ششم (ع) باعث شده است برخی صاحب نظران اشارات وی به امامان دیگر را مورد تردید قرار دهند. وی به خوبی توانسته امام علی (ع) را در اشعارش به

تصویر بکشد به طوری که اکثر سروده‌هایش در خصوص آن حضرت است. او عاشق و دلباخته امیرالمؤمنین (ع) بود و از اشارات وی در این مورد می‌توان به؛ لیلۃ‌المبیت، ایمان حضرت علی (ع)، سخاوت و بخشش، شجاعت، فضیلت و منقبت، فخر فروشی فرشتگان امیرالمؤمنین (ع) بر دیگر فرشتگان و ولایت و امامت ایشان اشاره کرد. از اشعار بجا مانده عبدی علاوه بر اشاراتش در مورد حضرت علی (ع)، می‌توان از اشعاری که در خصوص امام حسین (ع) سروده است، نام برد که این اشعار چند بیتی در مورد ارزش زیارت قبر امام حسین (ع) و همچنین قصیده کوتاه ده بیتی او در رثای سالار شهیدان می‌باشد. اما سروده‌های او در مورد حضرت فاطمه (س) از چند بیت تجاوز نمی‌کند و در این ابیات به راستگویی آن حضرت و قرار گرفتن نام ایشان در سایه عرش و همچنین مهریه و عقد آسمانی آن حضرت با امام علی (ع) پرداخته است.

یکی دیگر از شاعران دولت عباسی که سیمای اهل بیت (ع) در اشعارش بررسی شد، منصور بن زبقران بن سلمه نمری می‌باشد. او در بلاد شام در دوره اول عباسیان (۱۳۲-۲۳۳ه.ق.) زندگی می‌کرد که "عصر طلایی" بر آن اطلاق می‌شود. و رفاه و راحتی و خوشگذرانی برای حاکمان و کسانی که مرتبط با آن‌ها بودند و همچنین عصر ظلم و استبداد علیه اهل بیت (ع) و محبت آنان بود.

منصور نمری از جمله شاعرانی است که دوستار اهل بیت (ع) بود و با حاکمان و وزراء روش تقیه در پیش می‌گرفت. به خاطر مدحیاتش مورد توجه آنان بود تا جایی که هارون الرشید شعرش را بر تمام شاعران برتری داد. سروده‌های نمری به گونه‌ای بود که تعجب مورخین و ادیبان را برمی‌انگیخت و از این‌رو به شاعر بودنش اعتراف می‌کردند. اما آنچه باعث شده تا این شاعر به مانند دیگر شاعران برجسته شیعی مشهور نشود این بود که متأسفانه بخاطر اغراض سیاسی، دیوان اشعار او از بین رفته است و جز اندک از آن اشعار چیزی به دست ما نرسیده است. در سروده‌های منصور آیات قرآنی نهفته است بدون این‌که چندان به وضوح جلوه‌گری نماید و او در اشعار خود توانسته تا حدودی از آیات قرآن تمسک بجوید.

منصور اهل بیت (ع) را چراغ هدایت و راهنما و راه‌گشا امت می‌داند و راه ائمه (ع) را، راه هدایت و خوشبختی و رفتن به سوی سعادت بیان می‌کند. او در مورد حضرت محمد (ص) ابیاتی دارد و در آن‌ها وجود حضرت رسول (ص) را مایه آرامش و آزادی از قید و بند می‌داند و از دشمنان رسول الله (ص) براءت و بی‌زاری می‌جوید. وی در مرثیه کوتاهی نیز به رثای حضرت رسول (ص) پرداخته است.

نمری به صورت شفاف و آشکار بخصوص در قصیده‌هایی که در مورد امام حسین (ع) سروده، به ظلم و ستم-های عباسیان نسبت به اهل بیت (ع) سخن می‌گوید. او همچنین خاطر نشان می‌کند که خاندان رسول الله

(ص) در تنگنا زندگی می‌کردند و دائماً از مرگ و قتل در امان نبودند، در حالی که امویان و عباسیان در آرامش و امنیت بسر می‌بردند.

يَتَطَّأْمُونُ مَخَافَةَ الْقَتْلِ آلَ النَّبِيِّ وَ مَنْ يَحِبُّهُمْ
مِنَ أُمَّةِ التَّوْحِيدِ فِي أَزْلِ أَمِنَ النَّصَارَى وَالْيَهُودُ وَ هُمْ

(سیاحی، ۱۳۸۵: ۷۹)

- خاندان رسول الله (ص) و دوستداران آن‌ها از ترس این که کشته شوند، بیمناک و مخفی هستند.
- نصارا و یهود، در آسایش و امنیت بسر می‌برند، اما آنان از دست امت توحید و مردم مسلمان، در تنگنا و فشار بسر می‌برند.

منصور نامی از حضرت علی (ع) به صورت شفاف و واضح در اشعار خود ندارد و گفته شده است که منظور و مراد وی از هارون در سروده‌هایش، همان علی (ع) می‌باشد. در این خصوص اشعار اندکی دارد که شامل: ولایت امام علی (ع)، عهدشکنی مردم در برابر وصیت پیامبر (ص) نسبت به امیرالمؤمنین (ع) می‌باشد. اما وی ابیات زیادی در مورد امام حسین (ع) سروده است و در آن‌ها به ایثار و فداکاری، حق طلبی، دفاع از مظلوم، ظلم و ستم در حق اهل بیت (ع) و ذکر مصائب و سختی‌ها و مشکلات آنان و شهادت امام حسین (ع) توسط بنی زیاد سخن گفته است. علاوه بر این سیمای دشت کربلا و شجاعت اهل بیت (ع) در آن وادی را به نحو احسن و به شکلی مطلوب و شایسته‌ای به تصویر کشانده است.

این پایان نامه تلاشی است برای شناساندن و معرفی شخصیت ادبی دو شاعر شیعی متعهد و بیان سیمای اهل بیت (ع) در اشعار این دو و همچنین معرفی آنان به‌خاطر حضور در دوران استبداد و اختناق عباسیان و نیز مظلومیت امامان شیعه و شیعیان، که توانسته‌اند تمام خطرات و تهدیدات حکومت خودکامه عباسیان را به جان دل بخرند و با زبان شعر و ادب به حمایت از ائمه (ع) و مذهب حق بپردازند.

۲-۱- بیان مسأله

ادبیات شیعه به عنوان یک پدیده تاریخی تاثیرگذار، قابل کتمان و چشم پوشی نیست. گواه این حقیقت آشکار شواهد و قراین بسیاری از کتاب‌های تاریخ و تراجم و اعلام تا دیوان‌های شعر و قطعات ادبی و نیز گروه بی‌شمار شاعران و ادیبان تواناست. شعر شیعه نیز با برخوردارگی از جایگاه ممتاز و استوار در ادبیات عربی و فارسی و آفرینش آثار ماندگار و جهت‌گیری هدفمند اندیشه‌ها و باورها، جریان‌ی پویا و پرشور و خروش پدید

آورده است. چگونگی شکل‌گیری این جریان، پیوندی ناگسستنی با تغییر و تحولات تاریخ اسلام و شیعه دارد. عبدی کوفی و منصور نمری دو نفر از شاعرانی هستند که توانسته‌اند در این زمینه به مدح و ثنای اهل بیت (ع) بپردازند.

عبدی کوفی، به گفته مولف اعیان الشیعه: «هر چه از اشعار او دیده‌ایم، همه درباره اهل بیت (ع) بوده است. «این نشانه عشق والا و شیفتگی بی‌حساب وی در محبت خاندان عصمت است که توان بیانی و قدرت شعری خود را درست در اختیار «آل الله» قرار داده است. این ویژگی، ما را مشتاق‌تر می‌کند که با سیمای این شاعر بلند پایه شیعی آشنا تر شویم. گرچه از تاریخ تولد او اطلاع دقیقی در دست نیست، اما درگذشت او در کتب بسیاری به سال ۱۲۰ تا ۱۴۰ هجری نقل شده است.

منصور بن سلمه نمری، از سرایندگان پرهیزگاری است که به مدح و ثنای اهل بیت (ع) پرداخته است. در سردون شعر به شهرت رسید، وفات وی را بین سال‌های ۱۸۷-۱۹۳ هجری ذکر کرده‌اند. منصور نمری شاعر شیعی مذهب دوره اول عباسی در طول حیات ادبی خود به اغراض مختلف شعری مانند: وصف، زهد و حکمت و رثا و... پرداخته است و در زمینه مدح علی الخصوص مدح اهل بیت (ع) کلام خود را به اوج رسانده است.

۱-۳- پیشینه و اهمیت تحقیق

از آنجایی که هر یک از این دو شخصیت برجسته از جمله شاعرانی به حساب می‌آیند که شعر را در خدمت رواج و گسترش اندیشه‌های دینی و مذهبی و اخلاقی قرار داده‌اند و بی‌پروا در راه رسیدن به این مقصود گام برداشته‌اند. لذا این دو شاعر از مقام و منزلت خاصی برخوردارند، بنابراین دانشگاهیان و دانش پژوهان در رابطه با این دو، تحقیقات و پژوهش‌هایی را انجام داده‌اند.

اینک به برخی از پایان نامه‌ها و مقاله‌هایی که درباره این دو شخصیت نگاشته شده‌اند اشاره می‌کنیم که عبارتند از :

پایان نامه :

- بررسی شرح حال و اشعار منصور النمری (جعفر قربانی، ۱۳۸۰)

- ترجمه و شرح اشعار سفیان بن مصعب در مدح ائمه (ع) (رقیه خرمی، ۱۳۹۰)

- بررسی شخصیت منصور نمری و جمع آوری اشعار وی (علی اکبر نرگسیان، ۱۳۷۴)

مقاله‌ها:

- منصور النمری الشاعر الشیعی (محمدحسن فؤادیان، ۱۳۸۴)

- عبدی کوفی شاعر ولایت و حریت (جواد محدثی، ۱۳۷۷)

- قصیده النمری فی الرشید (خلیل مردم بک، ۱۳۷۸)

- التعریف و النقد فی الشعر منصور النمری (شاکر الفحام، ۱۴۰۱)

۴-۱- هدف تحقیق

بررسی اشعار دو شاعر عصر عباسی اول منصور نمری و عبدی کوفی و نگرش بر این که مذهب تشیع در اعصار گذشته به چه شکلی رواج داشت و پاسخگویی به نیاز درونی مبنی بر شناخت و معرفی شعرای شیعه و همچنین اشاعه و ترویج معارف ناب اسلام از طریق معرفی دو شاعر مذهبی مد نظر بوده است.

۵-۱- سوال های تحقیق

سوال های اصلی این تحقیق شامل موارد ذیل می شود:

۱- عبدی کوفی و منصور نمری چگونه در شعرشان به اهل بیت (ع) پرداخته اند؟

۲- چگونه این دو شاعر با اشعار خود از حق و مظلومیت اهل بیت (ع) دفاع کرده اند؟

۳- کدامیک از دو شاعر نقش پر رنگتری در به تصویر کشیدن سیمای اهل بیت (ع) داشته اند؟

۶-۱- فرضیه های تحقیق

۱- عبدی کوفی و منصور نمری به نحو شایسته ای توانسته اند اهل بیت (ع) را معرفی کنند.

۲- دو شاعر مذکور با زبان شعر تلاش های زیادی را برای بیان حقوق و مظلومیت اهل بیت (ع) کرده باشند.

۳- توانایی دو شاعر فوق در به تصویر کشیدن سیمای واقعی اهل بیت (ع) متفاوت باشد.

۷-۱- شیوه و روش کار

روش کار به این سبک بوده که در آغاز با مراجعه به منابع و مراجع معتبر و اصیل که سرچشمه ادب عربی به شمار می آیند، شرح حال دو شاعر متعهد شیعی (عبدی کوفی و منصور نمری) به اختصار و با بیانی ساده و

روان و به دور از برخی حواشی، ذکر شود تا برای خوانندگان گرامی خسته‌کننده نباشد. ابتدا به بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عصر دو شاعر مذکور و سپس به شرح سیمای اهل بیت (ع) در اشعار هر کدام از شاعران به‌طور مجزا پرداخته شده، همراه با توضیحات و معنای ابیات، تا محتوای اشعار برای خوانندگان گرامی و دانشجویان بزرگوار قابل فهم باشد.

هر چند نویسندگان مذکور تلاش‌هایی در باب معرفی دو شاعر متعهد شیعی و همچنین توانمندی‌های شعری آنان داشته و به کلام مبالغه‌آمیز آن‌ها در مدح برخی ائمه اشاره نموده‌اند؛ اما زوایای دیگری از نگرش این دو شاعر به فضایل اهل بیت (ع) وجود دارد که پرداختن به آن می‌تواند این شاعران متعهد و خادم اهل بیت (ع) را بهتر و بیشتر معرفی نماید.

امید است که تلاش حقیر سودمند واقع گردد و گامی مفید در راستای شناساندن فرهنگ و ادبیات تشیع به دانش‌پژوهان و دانشجویان بزرگوار باشد.

فصل دوّم

نگاهی گذرا به آغاز عصر عباسی

۲-۱- اوضاع سیاسی - اجتماعی

در سده‌ی اوّل هجری وفات پیامبر (ص) شکاف عظیمی را در دولت اسلامی به وجود آورد و این وفات به منزله ضربه‌ای سخت بر وحدت جامعه اسلامی به شمار می‌رفت. بعد از وفات رسول خدا (ص) مردم دچار تفرقه شدند و در میان آنان بر سر امر خلافت اختلافاتی به وجود آمد. علیرغم این که پیامبر (ص) از مردم خواست تا بعد از رحلت ایشان به قرآن و اهل بیت (ع) تمسک بجویند، لیکن مردم وصیت پیامبرشان را فراموش کردند و به آن گوش ندادند و اهل بیت (ع) را خوار کردند، از این رو اختلاف و تفرقه در قلب دولت اسلامی رسوخ کرد و پشت اسلام خمیده شد. این مخالفت‌ها تا زمان حکومت بنی عباس ادامه داشت.

انقلاب عباسیان علیه امویان و حاکمیت آنان بر جهان اسلام، یکی از مهم‌ترین حوادث تاریخ جهان اسلام به شمار می‌رود، جرجی زیدان، دوران خلافت عباسی را که بیش از پنج قرن به طول انجامید، به چهار بخش اساسی و مهم تقسیم کرده است:

دوره‌ی اول: سده‌ی نخستین (۱۳۲-۲۳۲)

دوره‌ی دوم: سده‌ی دوم (۲۳۲-۳۳۴)، یعنی از آغاز خلافت متوکل عباسی تا آمدن دولت آل بویه در بغداد.

دوره‌ی سوم (۳۳۴-۴۴۷)، یعنی از استقرار دولت آل بویه، تا ورود سلجوقیان به بغداد.

دوره‌ی چهارم (۴۴۷-۶۵۶)، از ورود سلجوقیان به بغداد، تا سقوط آنان به دست تاتار. (جرجی زیدان، ۱۹۵۷، ج ۲: ۱۱).

جرجی زیدان در ادامه درباره‌ی دوره‌ی نخستین می‌گوید: آن سده، عصر طلایی اسلام است. حکومت مسلمین در این سده، با ثروت و تمدن و سیادت، به قله‌ی عظمت خود رسید. بیشتر علوم اسلامی نضج گرفت، و مهم‌ترین دانش‌های دیگران به عربی ترجمه شد. دربار خلفا از شاعران و ادیبان و دانشمندان مملو گشت. دولت عباسی بر سرتاسر جهان اسلام فرمان می‌راند و در این حال، اروپا در پس سنگین‌ترین پرده‌های جهالت و

نادانی گم بود، و اسلام پایه‌های شرق را تکان داده و مردمش را بیدار کرده بود. بدین‌گونه، ایران و ترک و تاتار و هند حتی مردم چین و ژاپن به پا خاستند و دست به نهضت زدند، و در اثنای نخستین سده‌ی عباسی، یا در پی آن، یک انقلاب اصلاحی و ادبی به وجود آوردند. وی نیز می‌گوید: «درباره‌ی نخستین دوره‌ی عباسی گفتیم که همان عصر طلایی اسلام بود. مقصود ما (عصر طلایی) از نظر عظمت دولت و گسترش فرمانروایی بود، و در همان عصر، علوم پیشینیان به عربی برگردانده شد. اما عصر طلایی اسلام از نظر علم، سومین سده‌ی عباسی است؛ زیرا در این سده، دانش‌های گوناگون نضج یافت، و به صورت علم‌های کامل درآمد، و کتاب‌های رسا در بیشتر رشته‌ها پدید گردید. علوم در شهرهای اسلامی جای گرفت، و بغداد مرکز علم جهان اسلام شد. مراکزهای علمی دیگر نیز در سرتاسر اسلام، از خراسان و ماوراءالنهر و شام و مصر و اندلس، به‌وجود آمد.» در نخستین سده‌ی عباسی، یک نهضت علمی به وجود آمد. در دوره‌ی دوم این نهضت، در اثر آشفتگی سیاسی و سرگرمی حکمفرمایان به کارهای خویش سست گشت. بدین‌گونه دومین سده‌ی عباسی، دوره‌ی فترتی گردید که تنها بذره‌های علم و دانش کاشته شد تا در سومین سده بار داد و نهضت علمی آغاز گشت، و حکومت‌های چندی از جمله؛ آل بویه در ایران و عراق، و سامانیان در ترکستان و خراسان، زیاریان در طبرستان، و حمدانیان در حلب و موصل، و فاطمیان در مصر، به کمک علم و دانش به پا خواستند، و عصر طلایی علم اسلام را به وجود آوردند، و دائرةالمعارف‌هایی ظهور کرد، و مفاتیح العلوم خوارزمی (م-۳۸۷) پس از احصاء العلوم فارابی (م-۳۳۹) نوشته شد. و به گفته‌ی صاحب «مفتاح السعادة»، علوم انشعاب یافت و رشته‌های آن از سیصد رشته افزون گردید. و پس از این است که در خاور و باختر ممالک اسلام، مراکز علم و دانش درست می‌شود و در بیرون بغداد، اطبا و فلاسفه و ستاره‌شناسان و مهندسان و عقاید‌شناسان و منطق‌دانان و فقیهان و حقوق‌دانان و لغت‌نویسان و محدثان و مورخان و جز آنان طلوع می‌کنند.

جرجی زیدان در ادامه می‌گوید: «از امتیازهای این دوره یعنی سده‌ی نخستین عباسی، آزادی فکر از بند تقلید بود، مگر آنجا که به دولت و خلاقیت برخورد کند. و به همین علت بود که در این روزگار به جز فرقه‌های متعدد اسلامی که به وجود آمدند، بدعت‌های دینی بسیار شد و چه بسا که چند برادر در یک خانه، دارای چند مذهب بودند. برای نمونه، از شش پسر ابی الجعد، دو تن شیعه، دو تن مرجئه، و دو تن خارجی بودند.» (جرجی زیدان، ۱۹۵۷، ج ۲: ۱۹-۱۲).